

HYDDBOTTNAR AV MADENEVA-TYP

Första gången en sådan fornlämning observerades och tolkades som en bostadsbotten var i samband med utgrävningen på *Madeneva* stenåldersboplatz i Pihtipudas i norra Tavastland år 1950. Ville Luho och jag observerade den oberoende av varandra; jag grävde ut den ena hälften men måste avbryta arbetet, vilket samma sommar slutfördes av Luho. Iakttagelserna är bristfälliga beroende på att marken, i slutet av april, var helt frusen och att hyddbottnen delvis var förstörd av sandtäkt. Den syntes i markytan som en svacka av ca 40 cm djup och ungefär 6 m diameter och det är alltså detta som är utmärkande för de hyddbottnar som föreslås bli uppkallade efter Madeneva. Före en sammanfattande karaktäristik skall jag presentera ett antal hyddbottnar som jag har grävt ut och som jag räknar till denna typ.

Madeneva. Hyddan innehöll inte något som kunde tolkas som en eldstad eller eldplats. Beträffande stolphål går vittnesmålen isär. Enligt mina iakttagelser fanns det inga stolphål, vilket kan bero på bristfälligt iakttagelse i den frusna marken. Enligt Luho fanns det i hyddans bakre del (sett från strandsidan) en rad stolphål. I svackan fanns det relativt rikligt med typisk kamkeramik (ca 100 bitar per 4 m²), medan den närmaste omgivningen var fattig på keramik. Hela boplatzområdet har en längd av över 1 km och man kan här och var påträffa fyndkoncentrationer från olika tider. På andra sidan strömmen mellan sjöarna Alvjärvi och Kolima ligger den redan av Ailio beskrivna boplatzen Virtala. Fynden på de båda boplatserna sträcker sig från förkeramisk tid till järnåldern tydligen utan avbrott. Jag har inte observerat andra i markytan synliga hyddbottnar än den nyssbeskrivna, som kan dateras till den typiska kamkeramikens tid.

Autioniemi. Som en typisk men till hälften förstörd hyddbotten kan nämnas den på Autioniemi boplatz i Hankasalmi sn, på gränsen mellan Savolax och norra Tavastland. På samma boplatz fanns härdar av samma groptyp som på de västfinska kamkeramiska boplatserna. Bland keramiken finns det kamkeramik av stil II:2, som är en västlig företeelse, ävensom asbestkeramik från senneolitisk tid och senare. Hyddbottnen låg i en osedvanligt djup svacka och utnyttjade tydligen svackan innanför en stranddyn.

Ruunapäänniemi. Boplatzen, i Sulkava sn, Savolax, ligger på en väl utbildad strandplåtå, på vilken man i markytan kunde urskilja tre närmast cirkelrunda svackor. Det utlagda grävningsområdet täckte fullständigt en av dessa svackor och genom provgropar i de andra kunde konstateras att de gav mycket rikliga fynd av typisk kamkeramik. Den fullständigt utgrävda hyddbottnen mätte närmare 8 m i diam. och djupet i centrum var ca 60 cm. Ingen stenlagd hård kom fram. På strandsidan avgränsades hyddbottnen av en C-formig figur av mörkare kulturjord, medan den övre halvan uppvisade ett flertal handflatsstora fläckar av det slag som brukar tolkas som stolphål; de bildade dock inte någon klar linje och i själva verket tvivlar jag på att de alls är stolphål.

Fynden bestod som sagt huvudsakligen av typisk kamkeramik men även av asbestkeramik av s.k. Pöljä-typ; stenföremålen tydde på användning både under den typiska kamkeramikens tid som under Pöljä-Pyheensiltatid. Vardera tidsperiodens fynd koncentrerade sig tydligt till den utgrävda svackan, medan omgivningen var tämligen fyndfattig. Kamkeramiken hittades speciellt rikligt i en båg längs den antagna hyddbottnens strandsida. Avståndet till stranden från hyddan beräknas ha varit endast några meter.

Rinkumäki. En mycket tydlig bostadsbotten utgrävdes år 1961 på denna boplatz i Pyhäselkä socken, finska Karelen. Boplatzfynd har gjorts inom ett ganska vidsträckt område med fyndkoncentrationer av ungefär en hyddbottens storlek på något hundratal meter från varandra. Av de två ställen där utgrävningar har gjorts var det ena fördärvat genom sandtagning, det andra var däremot helt orört. Genom provgropar konstaterades att området mellan de två koncentrationerna var helt fyndtomt. Den orörda hyddbottnen låg på en forntida udde, vars spets helt täcktes av anläggningen. Mot sjösidan fanns en tydlig vall med starkt stenbunden yta och innanför denna en i markytan stenfri plåtå av 5 x 7 m

storlek. En helt låg, ca 10 cm hög vall avgränsade hyddbottnen mot landsidan. Svackans infattning var lägst i SW – mot sjösidan, där det vid utgrävningen t.o.m. framkom en stor flat sten, som skulle kunna tolkas som ett slags tröskelsten. Svackans djupaste del täcktes av starkt rödfärgad kulturjord, som dock inte hade en helt tydlig kontur. I dess norra del iaktogs mörka fläckar som kan tänkas vara stolphål. Fynden bestod mest av typisk kamkeramik, men dessutom låg en tunn, sannolikt senneolitisk asbestkeramik spridd över hela hyddbottnen, tätast i dess östra del, i vallens övre del. Då vallen också på denna sida var ganska stenrik kunde man tolka fyndomständigheterna så, att vallen skulle ha uppkommit först i senneolitisk tid. Man kunde tänka sig att på platsen har funnits en nedsänkt hyddbotten redan under den kamkeramiska tiden, men att den skulle ha rensats och stenvallen höjts på sjösidan under senneolitisk tid. Någon stratigrafiskt meningsfull fördelning mellan de olika keramikslagen kunde inte konstateras. Hyddbottnen har i varje fall varit i användning under betydande tid.

Kolmhaara. Av största betydelse är de hyddbottnar som konstaterades på Kolmhaara boplats i Honkilahti sn, Satakunta, som i motsats till de föregående är en kustboplats. Majoriteten av fynden hör till den kamkeramiska Jäkärä-gruppen och har behandlats av Torsten Edgren i hans doktorsavhandling. I förbigående nämner Edgren de två helt utgrävda hyddbottnarna och de två förstörda fornlämningarna av samma typ. Den åren 1955 och 1956 utgrävda hyddbottnen hade en stenlagd härd i centrum av den ca 40 cm djupa svackan. Denna härd var av samma djupa »grophärdstyp» som på boplatserna i övrigt. Runt härdens fanns ett helt mönster av kulturjordsfläckar – tyvärr nonfigurativa, några säkra stolphål eller andra konstruktionslämningar kunde inte identifieras. Fynden bestod av typisk kamkeramik och flintavslag och skilde sig häri från den omgivande boplatserna som huvudsakligen gav Jäkärä-keramik.

Senare grävde Torsten Edgren ytterligare en liknande svacka på denna boplats. Också den gav typisk kamkeramik samt rikligt med flinta och bärnsten.

Det är uppenbart att de nedsänkta hyddbottnarna utgör ett främmande inslag på Kolmhaara; de tillhör entydigt den typiska kamkeramikens och inte Jäkärä-keramikens kulturgrupp. Kolmhaara-hyddorna är de enda som jag själv har sett på en kustboplats, men Luho har noterat och grävt ut några sådana i Kymi sn i östra Nyland – också de hade typisk kamkeramik. Att hyddbottnarna inte är lika vanliga vid kusten som vid insjöstränderna kan bero på att de nivellerande krafterna är så mycket större vid kusten. Stormfloder, sanddrift och kanske t.o.m. transgressioner kan ha täckt igen de hyddbottnar som har funnits. Men man kan också tänka sig att inte bara bostadstypen, utan också levnadssättet, cirkulationsmönstret var ett annat i inlandet än vid kusten, och att detta sätter sina spår på bostadslämningarna. Helt hypotetiskt kan man tänka sig att de upptäckta kustboplatserna huvudsakligen är sommarläger, medan det bland boplatserna vid insjöstränderna också finns vinterbyar med mer eller mindre permanenta hyddbottnar.

Sätös. Åren 1965 och 1966 ägnade jag omsorgsfull uppmärksamhet åt boplatserna Sätös i Kuusjärvi sn, finska Karelen. Delar av boplatserna hade skadats genom sandkörning och ortsbors arkeologiska intresse. Särskilt retsamt var att några pojkar i byn hade observerat att man bäst hittade keramik och stenredskap i de mycket tydliga, runda eller ovala svackorna som låg i linje på en mycket tydlig terrasshylla av ca 600 m längd. En av dessa ynglingar hade hunnit skapa sig en samling av ca 100 kg av den allra bästa kamkeramiken förrän trafiken stoppades.

En plan från 1966 års grävning visar en dubbelsvacka som grävdes ut i sin helhet. Vardera svackan omgavs av en helt låg vall. Den kunde skönjas svagt också på kortsidorna, vertikalt mot strandlinjen, vilket kan noteras som bevis för att svackorna åtminstone inte helt och hållet består av dyner. Inga stolphål och inga eldstäder noterades, men i den nordligare hyddbottens mitt hade man tydligen hållit eld utan stenlagd härd. (På hela denna boplats har påträffats endast stenfattiga härdar). Fynden, typisk kamkeramik och en tunn odaterad asbestkeramik, låg jämnt spridda över hela det utgrävda området och utgrävningen måste ännu utvidgas för att få fram fyndkoncentrationens gränser. Det förefaller som om keramikerna skulle ligga sparsammast på hyddornas baksida och allra talrikast mellan hyddorna och stranden. Det fanns inte någonting som tydde på att hyddorna skulle ha stått i direkt förbindelse med varandra.

I centrum av den nordligare hyddbotten påträffades ett rostbrunt hårdnat sandlager i kulturlagrets understa del. Det innehöll ännu enstaka krukskärvor men under det mötte ren sand. Jag tolkar lagrets uppkomst sålunda att grundvattnet i förening med kulturlagrets organiska beståndsdelar har åstadkommit en järnanrikning, vilken yttrar sig på detta sätt. Det är alltså inte fråga om något egentligt bostadsspår utan en sekundär företeelse.

Samma yngling som hade skapat den stora privatsamlingen med keramik från Sätös gjorde oss tjänsten att söka upp nya boplatser genom att följa Forn-Saimens strandterrass och göra provstick i de runda svackor han uppdagade. De innehöll alla stenålderskeramik och flera nya stenåldersboplatser kunde på detta sätt noteras.

Vygainavolok. Bostadstypen har observerats också österom Finlands gräns. I den senaste år utkomna publikationen *Novye pamjatniki istorii drevnej Karelii* publicerar Pankrušev och Žuravlev ett helt komplex av hyddbottnar av den typ som vi har kallat Madeneva-typen från Vygainavolok boplatser nära Petrozavodsk. De publicerade grävningsskematiska men de låter en dock förstå, att svackorna har varit av samma djup och dimensioner som de finska. Flera av hyddbottnarna ligger parvis och utgrävningarna har t.o.m. ansett sig kunna konstatera olika tillkomstskenen. På utbildningarna syns de ovala svackorna i markytan, hyddans antagna kontur under yngre stenålder är utritad med ett kraftigt streck. Det är oklart hur denna kontur har bestämts. Den mörka sand som synes i profilen skulle jag tolka som ett liknande rostlager som det som observerades i Sätös och som alltså skulle ha bildats av stillastående grundvatten i närheten av markytan. Pankruševs kartor och profiler uppvisar inga eldstäder eller stolphål, men av betydande intresse är att han har iakttagit lämningar som kan tydas som spår efter en kraftig sockelkonstruktion, kanske en stockram av samma slag som i senare lappska bostäder.

Fynden från Vygainavolok består av kamkeramik av de mera östliga varianter som dominerar vid Onega-sjön. Från boplatserna har varken rapporterats Sperrings-keramik eller yngre asbestkeramik och hyddbottnarna kan därför anses vara samtidiga med de finska av motsvarande typ.

Sammanfattningsvis kan sägas att gemensamt för alla de ovanbeskrivna antagna hyddbottnarna är att de syns i markytan som en 20-60 cm djup svacka. Kulturlagrets botten i svackans mitt har i flera utgrävda fall visat sig ligga över 1 m djupare än markytan på hyddans ryggside (landsida). En central, stenlagd härd har konstaterats endast en gång (Kolmhaara). I några fall har det funnits skäl att förmoda att hydden har haft en ram av grövre virke, men dess form har inte kunnat fastställas.

Frågan om stolphål fordrar en längre kommentar. Jag skall tillstå, att jag är utomordentligt skeptisk mot allt vad s.k. stolphål beträffar. Ätminstone i finländsk arkeologi rubriceras som stolphål mörka kulturjordsfläckar av 10-30 cm diameter också om de kan observeras bara i ett enda grävningsslag. Forskningshistoriskt hör stolphålen hemma i mellaneuropeisk Siedlungsarkeologi, där lössjorden ger goda möjligheter att konstatera, var jorden har varit omörd och t.o.m. var det har stått stolpar. Men också där kan det bedrivas mycket apespel med stolphål.

Det är inte fullt klart hur stolphålen förespråkare har tänkt sig deras uppkomst i finsk sandmark. En tältstång nedstucken i sand kan enligt min erfarenhet inte ge upphov till en mörkfärgning av jorden. Träet multnar ju utan att lämna något spår alls. Om en grövre stolpe har drivits eller grävts ned i marken, kan man tänka sig att den har stått något tiotal år och att då den murknat, ytjord har runnit in i tomrummet. Men på de sandmalmar, där de flesta kamkeramiska boplatserna ligger, består skogen mest av tall. Tallen har en kraftig pålrot, som då den multnar torde bete sig lika och lämna ett likadant spår som en arkeologisk stolpe. Jag menar alltså att om stolparna inte har varit omgivna eller stödda med stenar och om de inte har förkolnat, finns det inte stora möjligheter att i sandjord konstatera, var eller hur stolparna eller stöarna i en stenåldershydda har stått. Situationen är givetvis en annan om marken består av lerhaltig sand eller mjåla eller om bosättningen har varit så långvarig, att stolparna har bytts ut.

En hänvisning till en i litteraturen ofta omnämnd hyddbotten på boplatserna Hevonuitti i Säkijärvi sn kan vara tillräckligt för att visa, hur förrådiskt det kan vara att tolka stolphål. Det har förekommit att man dragit en cirkellinje genom tre konstaterade mörka

fläckar och tolkat detta som en hyddbotten; som känt kan man alltid dra en cirkellinje genom tre givna punkter.

En av arkeologens grundregler är att han bör minnas att då han undersöker en fornlämning, så förstör han samtidigt ett vittnesbörd om forntiden. Han är skyldig att omsorgsfullt anteckna och dokumentera allt vad han iakttar. Somliga arkeologer ser häri en skyldighet att hellre se och anteckna för mycket än för litet. Jag anser dock att den som ser stolphål där inga stolphål finns, gör sig skyldig till en större faute än den, som aldrig lyckas upptäcka några stolphål alls.